

บทที่ 2

ชีวประวัติอิหม่ามอัลเฆาะซาลี

2.1 ชื่อและต้นตระกูล

ท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีมีนามว่ามุฮัมมัด บุตร มุฮัมมัด บุตร มุฮัมมัด บุตร อะห์มัด อะบูฮามิด¹ อักกูซียีอัลเฆาะซาลียฺ (al-Subki,1618 : 110 / 4 และ Ibn Khalkan,1299 : 49 / 1) ชาวตะวันออกปัจจุบันรู้จักท่านในนามอัลเฆาะซาลียฺ (al-Ghazali) หรือ อัลฆอซซาลียฺ(al-Ghazzali), ออูฮามิด (Abu Hamid) และ อัลฆอซซิล (al-Ghazel)(‘ Abd al-‘Amir , 1998 : 28) ท่านเป็นที่รู้จักในนามอักกูซียี,อัลพะกีสุ อัซซาฟิอียฺ,และอัลอัซอะรียฺ² (al-Nadawi,1965:158 และ Haji Khalifa ,1941: 509 – 513 / 2) ท่านได้รับการสมญานามว่า หุญญะฮฺ อัลอิสลาม³ ซัยนุ อัดดีน⁴ มะหฺญูญะฮฺ อัดดีน⁵ อัลออลิม อัลเอาหัด วะ ญะมาล อัลฟิรอก⁶ มุฟตี อัลอุมมะฮฺ¹⁰ ญูมิ อัชชาก อัลอูลุม¹ บะรอกะฮฺ

¹ หมายถึงบิดาของบุตรชายมีชื่อว่าฮามิดเสียชีวิตในวัยเด็ก (al-Murtada, n.d. : 1/6)

² อักกูซียฺบ่งบอกถึงเมืองภูตถิ่นกำเนิดของท่านอิหม่ามตั้งอยู่ที่ประเทศอิหร่าน ปัจจุบันมีชื่อว่า มัชฮัด,ติดกับเมืองคอรอซาน ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอิหร่าน (Yakut, n.d. : 3/561และ al-Nadawi, 2002:257)

³ อ่านให้สองแบบคือ

1-อ่านว่าอัลเฆาะซาลียฺเป็นการบ่งบอกถึงสถานที่ที่ท่านอิหม่ามได้ถือกำเนิดคือหมู่บ้านเฆาะซาละฮฺซึ่งตั้งอยู่ที่ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอิหร่าน (al-‘Azizi, 1957:34)

2-อ่านว่าอัลฆอซซาลียฺซึ่งบ่งบอกถึงอาชีพของบิดาท่านอิหม่ามคือการทอขนสัตว์ขายตามร้านค้า(Ibn Khalkan ,n.d. : 49/1 และ al-Subki, n.d. : 4/102) ชื่อนี้ถูกตั้งกว่าในทัศนะของ ดร.อับดุลอะมีร์ อัลอะฮฺมัด เพราะอัลหะมะรียฺไม่ได้กล่าวถึงเมืองเฆาะซาละฮฺในขณะที่ท่านได้เยี่ยมชมภูต (Yakut,n.d. : 3/561) ด้วยเหตุดังกล่าวนี้้นสายรายงานของอิบนุอาลีฮุมาดการอ่านแบบที่หนึ่งนั้นเป็นสายรายงานที่ต้องสงสัย (‘ Abd al-‘ Amir,1998 : 28)

ผู้วิจัยเห็นว่าการอ่านแบบที่หนึ่ง(อัลเฆาะซาลี)โดยไม่มีตัวติดถูกตั้งกว่าเพราะท่านอิหม่ามเองได้กล่าวว่า :ผู้คนที่ได้กล่าวเรียกชื่อฉันว่าอัลฆอซซาลียฺแต่ฉันไม่ใช่อัลฆอซซาลียฺตามที่เขาได้บอกถึงจริงๆแล้วฉันคืออัลเฆาะซาลียฺบ่งบอกถึงเมืองเกิดของฉันที่เรียกว่าเฆาะซาละฮฺ (al-Dhababi , n.d. : 82)

⁴ บ่งบอกถึงความเป็นนักฟิสิกส์ที่ยิ่งใหญ่ในสมัยอัสซาฟิอียฺในศตวรรษที่ห้าของฮิจรียุศศักราช (Yakut,n.d. : 3/561)

⁵ บ่งบอกถึงความเป็นนักปรัชญาในแนวทางของอิหม่ามอัลอัซอะรียฺและเป็นผู้ก่อตั้งอัลมัครอสะฮฺ อัลอัซอะรียะฮฺ¹⁰ อิลมิ อัลเฆาะลาม (al-Husani, 1964:59)

⁶ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการอ้างอิงในเรื่องศาสนาอิสลาม

⁷ หมายถึง ผู้มีศักดิ์ศรีโดดเด่น

⁸ หมายถึง ผู้ซึ่งทาง ให้แสงสว่าง

⁹ หมายถึง ผู้รู้และผู้มีความสง่างามเป็นที่หนึ่ง

¹⁰ หมายถึง ผู้ให้การตัดสินข้อขัดแย้งของประชาชาติ

อัลอะนาม¹ อิมาม อะอิมมะฮฺ อัดดีน² (‘Abd al-‘Amir, 1998 : 29) ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชาตั้งแต่อักษรศาสตร์ มะฮฺนุด มุศฏอฟา อัลมะรอญี³ ได้กล่าวว่า “เมื่อกล่าวถึงชื่อนักปราชญ์ทั้งหลายเรานึกถึงความปรารถนาของแต่ละท่าน เช่นเมื่อกล่าวถึง อิบน์ฮิญาบ หรือ อัลฟารอบี เรานึกถึงความป็นนักปรัชญาของทั้งสองท่าน และเมื่อกล่าวถึง อัลบุคอรี⁴ หรือ อัมมัด⁵ เรานึกถึงความพิเศษในด้านความจำ ความสัจจะ ความรับผิดชอบ ความมากรู้ในเรื่องของนักรายงาน แต่เมื่อกล่าวถึงอิมามอัลอะชะาะลี⁶แล้วเรานึกถึงความหลากหลายในสาขาวิชาอยู่ในตัวของเขาค้นเดียว” (al-Qaradawi, 2004 : 18)

ต้นตระกูลของอิมามอัลอะชะาะลี⁶เป็นต้นตระกูลที่โดดเด่น เป็นที่รู้จักในประวัติศาสตร์อิสลามเนื่องจากมีคุณงามที่โดดเด่นจากตระกูลอัลอะชะาะลี⁶หลายท่านด้วยกันคือ

1. อัมมัด บุตร มุหัมมัด อัลอะชะาะลี⁶ อัลกะบิร อัจชะฟีอีย์ อะบูฮามิด ซึ่งเป็นลูกกับท่านอิมามอัลอะชะาะลี⁶ เสียชีวิตระหว่างปีฮิจเราะฮ์ศักราช 400 ถึง 500 ศพของท่านฝังที่เมืองกูส ครอบครัวเขาเรียกท่านว่า “อัลอะชะาะลี⁶ อัลกะบิร” ท่านเป็นอาจารย์ของ อะบูอะลี อัลฟิร มะซี⁷ (Zaki Mubarak , n.d.: 55)

2. ท่านอิมามอัลอะชะาะลี⁶ผู้ของหนังสืออิฮฺยาอ์ อุลูม อัลดีน (al-Mahdi , 1985: 17)

3. อัลอะลามะฮฺ อะบู อัลฟุตู อัมมัด บุตร มุหัมมัด บุตร มุหัมมัด อัลอะชะาะลี⁶ อัลตะกี อัจชะฟีอีย์ ท่านคือน้องชายของท่านอิมามอัลอะชะาะลี⁶เอง ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในเรื่องการให้การบรรยายศาสนาธรรม ท่านเคยสอนแทนอิมามอัลอะชะาะลี⁶ที่นิคมมียะหะมีบิงฆาดในขณะที่ท่านอิมามได้ถือสัน โยษ (عز) ท่านได้ยอหนึ่งหนังสืออิฮฺยาอ์ อุลูม อัลดีนให้เป็นหนึ่งเล่มมีชื่อว่า ลูบาม อัลอิฮฺยาอ์ (لُبَابُ الْإِحْيَاءِ) ท่านเสียชีวิตที่กอซวิน ในปี ฮ.ศ. 520 โดยประมาณ (Ibn Khalkan ,n.d.: 98)

4. อัลอะลามะฮฺ มุหัมมัด บุตร มุหัมมัด อัลอะชะาะลี⁶ ท่านเป็นบุตรของอัลอะชะาะลี⁶ อัลกะบิรที่เป็นลูกกับอิมามอัลอะชะาะลี⁶ (al-Murtada , n.d. : 19)

¹ หมายถึง ผู้รอบรู้ในทุกสาขาวิชาความรู้

² หมายถึง ผู้มีความเจริญในบรรดามนุษย์ชาติ

³ หมายถึง หัวหน้าของผู้นำศาสนา

⁴ อัจชะฟีอีย์ มะฮฺนุด มุศฏอฟา อัลมะรอญี³คือเจ้าของหนังสือคัฟิร อัลมะรอญี³ ท่านเป็นซัยค์ อัลอิฮฺราระหว่างปี ค.ศ.1935-1945 ท่านเกิดในปี ฮ.ศ. 1298 ที่หมู่บ้าน มะรอญะฮฺ เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 1371 ที่เมือง อัลกอฮิเราะฮฺ (www.mohtawa.org)

⁵ คือ อัดอิมาม อัลมุหัดดีษ อะบู ฮับดิลลาฮฺ มุหัมมัด เป็น อะบี อัลหะสันอะฮฺมัด เป็น อิบรอฮีม อัลญอฟี อัลบุคอรี⁴ เกิดปี ฮ.ศ.194 แลเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 256 (Ibn Khalkan,n.d.: 4/188 และ al-Dhahabi,n.d.: 1/51)

⁶ คือ อัดอิมาม อะบูอับดิลลาฮฺ อะฮฺมัด เป็น มุหัมมัด เป็น หันบัล อัลไชบานี⁷ เกิดปี ฮ.ศ. 164 เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 241 ที่บึงฆาด (Ibn Khalkan,n.d.: 1/63 และ al-Dhahabi,n.d.: 1/117)

5. อัลอะลามะฮฺ มุหัมมัด บุตร มุหัมมัด อัลอะมาซาลีย์ อัฏกูซีย์ ท่านเป็นหลานไกลกับท่านอิหม่ามอัลอะมาซาลีย์ ซึ่งชื่อ “มุหัมมัด” ในตระกูลของท่านมีถึงสิบคน ท่านอิหม่ามอัลอะมาซาลีย์เป็นปู่คนที่แปด ท่านได้เสียชีวิตที่เมืองหะลัป ในวันที่ 12 เดือนเราะมะฎอนปี ฮ.ศ. 830 (al-Shirbaşiy ,n.d.: 27)

2.1 การถือกำเนิดอิหม่ามอัลอะมาซาลีย์

ท่านอิหม่ามอัลอะมาซาลีย์เกิดในปี ฮ.ศ. 450 (Ibn Kathir,1985: 12/180) หรือ ฮ.ศ. 451 ตรงกับปี ค.ศ. 1058 หรือ ค.ศ. 1059 ที่หมู่บ้านอะมาซาละฮฺ อันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเมืองกุสหมณฑลคูรอซาน (al-Subki ,n.d.: 4/102) ด้วยเหตุนี้ท่านเป็นที่รู้จักกันในนาม “อัลอะมาซาลีย์” (al-‘Azizi, 1957:34) ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอิหร่าน มีชื่อว่า ซัสร์ เป็นเมืองที่มีผู้นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮฺเป็นจำนวนมาก เมืองนี้เป็นเมืองขึ้นที่ถูกผนวกในอาณาจักรอิสลามเป็นครั้งแรกในสมัยคอลีฟะห์ที่สาม อุมัยน อิบน์อุฟฟาน (Shihab al-Din , n.d.: 4/94)

บิดาของท่านเป็นคนยากจน สมถะ ถือสัน โดยตามแนวทางซุนนี มีอาชีพทอขนสัตว์ขายตามร้านค้าในเมืองกุส (al-Ghazali , 1934 : 25) เมื่อบิดาของท่านใกล้จะเสียชีวิตท่านก็ได้สั่งเสียให้เพื่อนของท่านอบรมสั่งสอนบุตรชายทั้งสองคือมุหัมมัด และอะหฺมัด ซึ่งเพื่อนของบิดาคคนนี้เป็นนักซุนนี ผู้อยู่ในครรลองของศาสนา โดยบิดาของท่านได้กล่าวสั่งเสียแก่เพื่อนว่า “ความจริงฉันมีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ฉันศึกษาเพียงแต่วิชาการเขียน แต่ฉันอยากจะทำให้ลูกชายทั้งสองของฉันได้รับในสิ่งที่ฉันไม่มีโอกาสได้รับมัน และฉันได้มอบสิ่งที่ฉันมีอยู่นี้ให้แก่ทั้งสอง เพื่อจะนำไปใช้ตามสิ่งที่ฉันได้คาดหวังไว้” (al-Subki,n.d. : 4/102) เมื่อบิดาของทั้งสองเสียชีวิตลง เพื่อนของเขาที่เป็นนักซุนนี ก็นำท่านและน้องชายไปอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนตามแนวทางซุนนี ต่อมาเมื่อทรัพย์สินที่บิดาของทั้งสองได้ทิ้งไว้ นั้นหมดลง จึงทำให้เกิดความยากลำบากที่จะเลี้ยงดูเขาทั้งสองต่อไปได้ และในที่สุดเขาจึงกล่าวแก่ ทั้งสองว่า “เธอทั้งสองจงรู้ไว้เถิดว่า ความจริงฉันได้ใช้จ่ายสิ่งที่บิดาของเธอได้ทิ้งไว้หมดลงแล้ว ฉันเองก็เป็นคนยากจน อยู่ตัวคนเดียว ฉันไม่มีปัจจัยพอที่จะเลี้ยงดูเธอทั้งสองได้ ฉันเห็นว่าหนทางที่ดีที่สุดก็คือ พวกเราจงไปอาศัยที่โรงเรียน เพื่อแสวงหาความรู้ แล้วพวกเขาทั้งสองจะได้รับปัจจัยยังชีพที่พอแก่ความต้องการ” เขาทั้งสองก็ได้ทำตามที่นักซุนนีผู้นั้นบอก จากสถานที่นั้นเอง ทำให้ทั้งสองนั้นอยู่อย่างสุขสบาย และมีสถานภาพที่ดีขึ้น(al-Ghazali , 1934: 25) ท่านอิหม่ามอัลอะมาซาลีย์ได้กล่าวถึงความหลังของท่านให้ฟังว่า “แต่ก่อนเราเคยไปศึกษาหาความรู้ตามยถากรรม โดยไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออัลลอฮ์ แต่ต่อมาเราก็ได้รับอิทธิพลให้ทำการศึกษาสิ่งที่

เกี่ยวกับศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออัลลอฮ์” (al-Shami, 1993 : 19) และท่านยังได้เล่าให้ฟังอีกว่า บิดาของท่านเป็นคนยากจน เป็นคนดี ท่านนั้นบริโภคแต่สิ่งที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากอาชีพการทอผ้า และท่านมักจะเดินทางไปยังสถานที่ที่มีนักวิชาการฟิถฮ์อยู่ และได้เข้ารับฟังการบรรยายเกี่ยวกับวิชาการฟิถฮ์ ท่านจะคอยรับใช้พวกเขาเป็นอย่างดี บางครั้งท่านก็ให้ปัจจัยแก่พวกเขาเท่าที่ท่านมีความสามารถ ท่านมักจะร้องไห้เมื่อได้ยินคำกล่าวของพวกเขา และจะนอนน้อมถ่อมตน พร้อมทั้งวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์ให้พระองค์ทรงประทานบุตรชายคนหนึ่งแก่ท่าน และให้บุตรคนนั้นเป็นนักวิชาการฟิถฮ์ และเมื่อใดที่ท่านเข้าร่วมรับฟังการบรรยายศาสนธรรมของบรรดานักการศาสนา ท่านมักจะร้องไห้พร้อมทั้งวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์ให้พระองค์ทรงประทานบุตรชายอีกคนหนึ่งแก่ท่าน และให้เขื่อนักวิชาการศาสนาดังเช่นพวกเขา ในที่สุดอัลลอฮ์ก็ทรงรับคำขอคุดอ์ของบิดาของท่าน โดยที่ท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลี เป็นนักวิชาการฟิถฮ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น และน้องชายของท่าน อะห์มัด ก็ได้เป็นนักการศาสนาตามคำวิงวอนของบิดา (al-Subki , n.d. : 4/102) เรื่องราวเกี่ยวกับมารดาท่านอิหม่ามมีกล่าวในหนังสือประวัติศาสตร์น้อยมาก มีรายงานว่ามารดาท่านอิหม่าม ได้เสียชีวิตในขณะที่ท่านทั้งสองยังเล็กอยู่ และมีบางสายรายงาน ว่ามารดาท่านมีชีวิตจนได้เห็นความสำเร็จของท่านทั้งสองอย่างภาคภูมิใจ (Sulaiman, n.d. : 18-19)

2.3 การศึกษาของอิหม่ามอัลเฆาะซาลี

ท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีเริ่มศึกษาหาความรู้ตั้งแต่วัยเริ่มรับการดูแลจากผู้ให้การอบรมดูแลของอาจารย์คนแรกซัยด์ศูฟีย์บด้วยการศึกษากับอัลอิหม่ามอัลญุัยนี ดังนั้นการศึกษาของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีสามารถแบ่งได้เป็นสี่ช่วงด้วยกันคือ

ช่วงที่หนึ่ง : หลังจากบิดาท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีเสียชีวิตจนถึงระยะเวลาที่ทรัพย์สินของท่านหมดไป ท่านได้รับความรู้และการอบรมจากซัยด์ศูฟีย์บ เมืองกูซ ซึ่งเป็นสหายนครสนธิของบิดาท่านอิหม่ามเพราะท่านได้รับการสั่งเสียเพื่อให้ท่านดูแลลูกทั้งสองคน โดยที่บิดาท่านอิหม่าม ได้กล่าวว่า “แท้จริงฉันเสียใจมากที่สุดที่ได้เรียนแก่วิชาการเขียน(คอกฎ) และฉันต้องการชดเชยสิ่งที่ฉันพลาดไปให้แก่ลูกของฉันทั้งสองคน ฉะนั้นท่านจงสอนลูกของฉันทั้งสองคนโดยที่ท่านสามารถใช้จ่ายทรัพย์สินที่ฉันได้เก็บสะสมไว้ทั้งหมดเพื่อเขาทั้งสอง ” ท่านอิหม่ามได้รับการอบรมเลี้ยงดู และการสั่งสอนจากท่านซัยด์ศูฟีย์บท่านนี้หลายปีจนเขาทั้งสองได้ท่องจำอัลกุรอาน

ได้รับการฝึกฝนด้านศาสนบัญญัติพื้นฐาน และเขาทั้งสองได้เขียนแบบด้านซุลก¹ของซัยด์อุมัยยัฮ์ท่านนี้ซึ่งเสมือนพ่อเลี้ยงที่รักและหวงแหน (‘Abd al-Fattah ,2000:46)

ช่วงที่สอง : หลังจากที่ทรัพย์สินที่บิดาท่านอิหม่ามทิ้งไว้ได้หมดไปจนถึงปี ฮ.ศ. 465 ท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับการเขียน การอ่าน และวิชาพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนากับอัลฟะกีฮ์ อะฮฺมัด อีรรอซิกานีย์ที่โรงเรียนในเมืองกูซ การศึกษาของท่านอิหม่ามในช่วงนี้สำคัญมากเพราะเป็นการศึกษาที่เชื่อมต่อกับช่วงแรกและเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของอาจารย์ผู้ท่านแรกที่ได้กล่าวแก่ท่านและน้องชายว่า “เธอทั้งสองจงรู้ไว้เถิดว่า ความจริงฉันได้ใช้จ่ายสิ่งที่บิดาของเธอได้ทิ้งไว้หมดลงแล้ว ฉันเองก็เป็นคนยากจน อยู่ตัวคนเดียว ฉันไม่มีปัจจัยพอที่จะเลี้ยงดูเธอทั้งสองได้ ฉันเห็นหนทางที่ดีที่สุดก็คือ พวกเธอก็ไปอาศัยที่โรงเรียน เพื่อแสวงหาความรู้ แล้วพวกเธอก็จะได้รับปัจจัยยังชีพที่พอแก่ความต้องการ” เขาทั้งสองก็ได้ทำตามที่นักศุฟิย์ผู้นั้นบอก จากสถานะนั้นเอง ทำให้ทั้งสองนั้นอยู่อย่างสุขสบาย และมีสถานภาพที่ดีขึ้น(al-Ghazali , 1934: 25) ในช่วงนี้ความเฉลียวฉลาดและความขยันหมั่นเพียรของท่านได้สะท้อนให้เห็นจนท่านมีความรู้สึกว่าคุณมีความใฝ่ฝันในการแสวงหาความรู้มากกว่าที่มีอยู่ในเมืองกูซจึงทำให้ท่านตัดสินใจเดินทางไปยังเมืองนุรฎาน²ต่อไป(al-Shirbasi , n.d.:28)

ช่วงที่สาม (ฮ.ศ. 465 – 470) ท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักการภาษาอาหรับ หลักการภาษาฟารีซี และแขนงวิชาต่างๆในมัศฮับชาไฟอีฮ์กับซัยค้อลอิสมะอีลียี ณ เมืองนุรฎาน ท่านได้ร่ำเรียนที่นั่นประมาณห้าปี หลังจากนั้นท่านกลับไปยังเมืองกูซบ้านเกิด ในขณะที่ท่านกลับมายังเมืองกูซนั้นได้เกิดเหตุการณ์ปล้นระหว่างทาง ซึ่งโจรได้ปล้นทุกอย่างรวมถึงหนังสือของท่านทั้งหมดด้วย จึงทำให้ท่านพยายามคืนหนังสือจากโจร ในที่สุดท่านได้รับหนังสือกลับคืนมา พอท่านกลับถึงเมืองกูซท่านก็ได้หันมาท่องทุกอย่างที่ท่านได้ศึกษา ณ เมืองนุรฎานใช้เวลาทั้งหมดสามปี เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ท่านได้พัฒนาด้านวิชาการและเพิ่มความต้องการในการแสวงหาความรู้³อีก(al-Subki ,n.d.:195)

¹ หมายถึง ด้านการปฏิบัติ ภารกิจราชการ ระดับขั้นตอนการปฏิบัติในการอบรมมุมนิสัยของนักศุฟิย์ (www.factway.net)

² หมายถึง ผู้รู้เกี่ยวกับบทบัญญัติศาสนา

³ อีรรอซิกานีย์เป็นชื่อที่บ่งบอกถึงเมืองแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองกูซ (al-Subkiy,n.d. : 6/195)

⁴ เมืองใหญ่เมืองหนึ่ง แต่ความสมบูรณ์และน้ำหนามีน้อยกว่าเมืองกูซ บุรฮานุดดีนผู้เริ่มปลูกที่อยู่อาศัยคนแรกคือฮาซิด บุร อัมมฮุดดีน (Shihab al-Din, : 3/75)

⁵ มุหัมมัด บุร อัมมัด บุร อิบรอเฮม บุร อิสมาแอล อะบู นัศร์ อัลอิสมาอีลียี เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.405 (al-Sam’ani,n.d.: 1/153)

ช่วงที่สี่ (ส.ศ.473 - 478) ซึ่งเป็นช่วงการศึกษาขั้นสูงสุดและสำคัญมากของชีวิต ท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ เพราะท่านได้ศึกษาจากซัยด์อัลญะนีซ¹ ณ เมืองในสาบรูว² ซึ่งเป็นอิหม่ามที่โด่งดังและเป็นที่ยังอิงในเรื่องศาสนาในศตวรรษที่ห้าของอิระฮ์ศักราช(Faukiah Husin , n.d. :30) ท่านได้ศึกษากับท่านอิหม่ามอัลญะนีซจนกระทั่งท่านอัลญะนีซเสียชีวิตไป ท่านได้ทุ่มเทและพยายามศึกษาอย่างพากเพียรจนเป็นที่เลื่องลือในหมู่นักศึกษามัยเดียวกัน ท่านได้รับเอาวิชาการมากมาย ครอบคลุมทั้งวิชาการศาสนาตามแนวทางชาฟีอีย์ ตรรกศาสตร์ หลักการโต้แย้ง วิชาว่าด้วยหลักการพื้นฐานทางศาสนาและปรัชญา ท่านเรียนรู้อย่างละเอียดลึกซึ้งและเข้าใจเป็นอย่างดี จนอาจารย์ของท่านได้เปรียบเทียบกับความรู้ของท่านว่าเป็น “ห้วงสมุทรที่ล้ำลึก” (*Abd al-‘Amir , 1998 : 33) ท่านได้รับการยอมรับและเชิดชูจากบรรดานักศึกษาร่วมรุ่นในทุกสาขาวิชา นักศึกษาร่วมรุ่นประมาณกว่าสี่ร้อยคนต่างได้รับประโยชน์จากการช่วยสอนและการแนะนำของท่านจนในที่สุดท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยสอนและเป็นอาจารย์รองจากอาจารย์อัลญะนีซ(al-Subki , n.d. :204) ในช่วงที่อิหม่ามอัลญะนีซมีชีวิตอยู่ท่านได้เริ่มเขียนหนังสือ อัลมันคูล์ ที่ อัลอตุล (al-Mahdali,1985:21)

2.4 คณาจารย์และลูกศิษย์ของอิหม่ามอัลฆะซาลีย์

อิหม่ามอัลฆะซาลีย์เป็นคนที่หนึ่งที่ได้เรียนศึกษาค้นคว้าความรู้ตั้งแต่วัยวัยจากบรรดาอุละมาอ์ที่โด่งดังจากที่ต่างๆ ในสมัยท่าน คณาจารย์ของอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ที่เป็นที่รู้จักพอสรุปได้ ดังนี้(al-Subki,n.d.:4/105-119, al-Ghazali,n.d.:131-132)

- 1- อะหมัด บุคร มุฮัมมัด อัญญะลีซีย์ อะบู ฮามิด อีรอรอกานีซ เกิดที่หมู่บ้านรอกานซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเมืองกูส ท่านเป็นอาจารย์คนแรกของท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ในวิชาอัลฟิกฮ์ ณ เมืองกูส ก่อนไปศึกษาต่อที่เมืองญะรฎาน (al-Subki,n.d. : 3/36)
- 2- อิสมะอิล บุคร มัตอะดะฮ์ บุคร อิสมะอิล บุคร อัลอิมามอะบีบักร์ อะบู อัลกอลิม อัลอิสมะอิลีซ อัลญะรฎานีซ เกิดที่เมืองญะรฎาน เมื่อปี ส.ศ. 407 ท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ ได้ศึกษาวิชาฟิกฮ์กับท่าน ณ เมืองญะรฎาน เสียชีวิตเมื่อปี ส.ศ. 477 ที่เมืองญะรฎาน (al-Subki, 1918 : 4/294-296)

¹ บะบู อัลฆะซาลีย์ ดิฮายุดดิน อับดุลมะลิก บุคร อะบีมุฮัมมัด อับดุลอสุ บุครซุซุฟ อัลญะนีซ อินในสาบรูว เป็นอาจารย์ที่ต้องเลื่อมใสและเป็นที่อ้างอิง สำหรับผู้สนใจในการแสวงหาความรู้ศาสนาในศตวรรษที่ห้าของอิระฮ์ศักราช เกิดในปี ส.ศ.419 เสียชีวิตปี ส.ศ.478 (al-Zarkali,n.d.: 4/160)

² เป็นเมืองที่มีผลไม้มาก เป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของอาณาจักรในสมัยอุมมัย บุคร อัลฟาน โดษอับดุลอสุ บุคร อัมร์ ปี ส.ศ.31 (*Abd al-Fattah, : 47)

- 3- อับดุลมะลิก บุตร อับดุลลอฮฺ บุตร ยูซุฟ บุตร อับดุลลอฮฺ บุตร ยูซุฟ บุตร มุฮัมมัด อิหม่าม อัลหะรอมีฮฺ อะบู อัมมะฮฺ อัสลาม อัลญะนัยบี เกิดเมื่อปี ส.ศ.419 ที่เมืองในสาบรูร ท่านเป็นอาจารย์ของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮะซาลีฮ์ในหลายวิชาเช่นวิชาครกรกะวิทยา (อัทมันติก)และวิชาปรัชญา(อิลูม อัลกะลาม)ที่กุศ อูตุล เสียชีวัตเมื่อปี ส.ศ.478 ที่เมืองในสาบรูร (al-Subki,1918:4/103 และ al-Nadawi,2002:159)
- 4- อัลฟิฏฏู บุตร มุฮัมมัด บุตร อะลี อัซซัยด์ อัซซาดิด อะบู อะลี อัลฟิฏมะมะนีฮ์ เกิดเมื่อ ปี ส.ศ. 407 ที่เมืองกุส ท่านได้รับความรู้จากอาจารย์ท่านนี้ในวิชา ตะศาวูฟ เสียชีวิตในปี ส.ศ. 477 ที่เมืองกุส (al-Subki,1918: 4/304-306)
- 5- ยูซุฟ อันนะซาญู ท่านอิหม่ามอัลเจมาฮะซาลีฮ์ได้ศึกษาจากอาจารย์ท่านนี้เกี่ยวกับ ตะศาวูฟ (al-Murtaqa ,1918: 4/304-306)
- 6- มุฮัมมัด บุตร อะหมัด บุตร อุบัยดิลลาฮฺ อะบู สะฮ์ อัลหุฟฟ์ อัลมัรซะวีฮ์ เสียชีวิต ปี ส.ศ.506 ท่านได้รับความรู้จากอาจารย์นี้ในวิชา อัลหะดีษ(al-Sam'ani,n.d.: 2/239)
- 7- มุฮัมมัด บุตร ยะฮฺยา บุตร มุฮัมมัด อัลลีญาอียี อัซซุหะนีฮ์ท่านได้ศึกษาวิชา อัลหะดีษกับท่านอาจารย์ท่านนี้ (al-Shami,1993:34) และ (al-Zubaidi,1993 : 1/19)
- 8- อัลหาฟีซ อุมัรฺ บุตร อะบี อัลหะสัน อะบู อัลฟิทยาน อัรเราะส อัลคุดตานีฮ์ ท่านอิหม่ามอัลเจมาฮะซาลีฮ์ได้ศึกษาและอ่านศอหิหฺ อัลบุคอรีฮ์ กับอาจารย์ท่านนี้ ปี ส.ศ.503 (al-Dhahabi,n.d.: 19/317-319)
- 9- อะบู อัลฟิฎุห์ นัศรฺ บุตร อิบรอฮีม บุตร นัศรฺ อัลมกดีลีฮ์ เสียชีวิต ปี ส.ศ.490 (al-Dhahabi, n.d.: 19/136)
- 10- อัลหากิม อะบู อัลฟิฎุห์ นัศรฺ บุตร อะลี บุตร อะหมัด อัลหากิมียี อัลญูสียี ท่านอิหม่ามอัลเจมาฮะซาลีฮ์ได้รับความรู้เกี่ยวกับหะดีษสุนัน อะบี ดาวูด จากอาจารย์ท่านนี้ (al-Subki,1918:6/212) และ (al-Dhahabi,n.d.: 18/519)

หลังจากที่ท่านได้ศึกษาหาความรู้จนเป็นที่ยอมรับจากบรรดาอุละมาอ์ในสมัยนั้นและได้ทำการสอนหนังสือและเผยแพร่ความรู้จนมีผู้คนมาศึกษาเล่าเรียนจากท่านเป็นจำนวนมากจากหลายระดับของคณนในสังคมสมัยนั้น จนได้ผลิตปัญญาชนผู้รู้ในศาสนาหลังจากท่านเป็นจำนวนมาก สำหรับบรรดาลูกศิษย์ของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮะซาลีฮ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันนี้ (al-Rifa'i , n.d. : 2/169-176 และ al-Najjar, 1989 : 10-14)

- 1- อะบุญศรี อะหมัด บุตร อับดุลลอฮฺ บุตร อับดุลรอฮมาน อัลคอมมอนดีย์ เกิดปี ส.ศ. 466 ท่านได้ศึกษาวิชาฟิกห์จากท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ ณ เมืองกูส และได้ศึกษาวิชาหะดีษจากอิหม่ามท่านอื่นๆอีกหลายท่าน เสียชีวิตปี ส.ศ. 544
- 2- อะบุญมันศูร มุหัมมัด บุตร อิสมะอิล บุตร อัลหุเซน บุตร อัลกอซิม อัลอะฏอริย์ อัลญุซัย อัลวาอิช ผู้ได้รับสัตยญาณามว่า ณฺนดะฮฺ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่าม อัลเฆาะซาลีย์ ณ เมืองกูส ท่านเสียชีวิตในปี ส.ศ. 486
- 3- อะบู อัลฟิคุหฺ อะหมัด บุตร อะลี บุตร มุหัมมัด บุตร บุรฮาน อัลอุตุลียฺ เกิดปี ส.ศ. 476 เสียชีวิตในปี ส.ศ. 518 แต่เดิมท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้ปฏิบัติตามแนวทางของมัซฮับหมับาลีย์ เมื่อท่านได้ศึกษาจากอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์และอาจารย์ท่านอื่นๆ แล้วท่านได้เปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติตามแนวมัซฮับชาฟีอีย์
- 4- อัชชะคิตอะบุสะอิด มุหัมมัด บุตร อัศอัด บุตร มุหัมมัด อัลตุกอณียฺ ได้ศึกษาจากอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ ท่านเสียชีวิตในปี ส.ศ. 554 ในสนามรบ วากีอะฮฺ อัยษะฆอรฺ
- 5- อะบูอับดุลลาส มุหัมมัด บุตร อับดุลลาส บุตร คุมมะรีด อัลมัศูมียฺ เป็นที่รู้จักในนาม อัลมะฮูดีย์ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์หลังจากที่ท่านได้เข้ามายังดินแดนมัชริก
- 6- อะบูฮามิด มุหัมมัด บุตร อับดุลมะลิก อัลญุฆอนียฺ อัลอิสฟิรอณียฺ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ ณ เมืองบัฆดา
- 7- อะบูอับดุลลาส มุฮัมมัด บุตร อะลี บุตร อับดุลลาส อัลอิรอกี อัลบัฆดาดีย์ ท่านได้ศึกษาจากอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ อิหม่ามอัลกียา และอิหม่ามอัชชาซีย์ ท่านได้มีชีวิตหลังจากปี ส.ศ.540
- 8- อะบุสะอิดมุฮัมมัด บุตร อะลี อัลญะวานียฺ อัลกูรีดีย์ ท่านได้ศึกษาและเผยแพร่หนังสืออิญญาน อัลอะวาม ของท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ และได้ศึกษาหนังสืออัลมะกอมาต อัลอะวีรียะฮฺ
- 9- อิหม่ามอะบุสะอิด มุฮัมมัด บุตร ชะห์ยา บุตร มันศูร อัล ไนสาบุรียฺ เกิดในปี 476 ท่านเป็นลูกศิษย์อิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ที่โด่งดังที่สุดท่านหนึ่ง ท่านได้เขียนหนังสืออธิบายหนังสือ อัลบะสีฎ ของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ ท่านได้เสียชีวิตอย่างซาฮิดในสนามรบ อัลฆุฆุรฺ ในเดือนรอมฎอน ปี ส.ศ. 548
- 10- อะบูฏออิรฺ อิบรอเฮม บุตร อักฎูรฺ อัชชะบานียฺ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่าม อัลญุวัณียฺ ณ เมืองไนสาบุรฺ และได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์และ

ได้เดินทางพร้อมกับอิหม่ามอัลฆะซาลีไปยัง อัลอิรอก อัลหิญาซ และเมือง
ซาม เสียชีวิตอย่างซาฮิดีปี ฮ.ศ.513

- 11- ะบุ อัลฟัทห์ นัศร์ บุตร มุฮัมมัด บุตร อิบรอฮิม อัลอัศควินูนีย์ อัลมูรอมีย์ อัศศูฟี
- 12- อัลอิหม่าม ะบุ อับดุลลาฮ์ อัลหุสَيْن บุตร นัศร์ บุตร มุฮัมมัด บุตร อัลหุสَيْن อัลญุฮานีย์
อัลมุศลิบ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี ท่านได้เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 552
- 13- คอลัฟ บุตร อะฮ์มัด อัลในสาบุรีย์ ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี
จากการบอกเล่าของอิหม่ามอับนุอัสเศาะลาฮแล้วท่านได้ทำการบันทึกจากท่าน
อิหม่ามอัลฆะซาลี และท่านได้เสียชีวิตก่อนท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี
- 14- ะบุ อัลหะสัน สะอิด อัลคัษร์ บุตร มุฮัมมัด บุตร ลีฮ์ บุตร สะอิด อัลอันศอรีย์ ท่านได้
ศึกษาจากท่านอิหม่าม ณ เมืองบัจแดด ท่านได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.541
- 15- ะบุ อับดุลลาฮ์ ซาฟิ์ บุตร อับดุลรอฮิ์ด บุตร อัลกอสิม อัลญุญัยย์ ท่านได้ศึกษาจากท่าน
อิหม่ามอัลอิบราฮิมและท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.541
- 16- ะบุ อามิร คะฆอซ บุตร อะลี บุตร อะบี อัลอับบาส อันนะอิมีย์ อัลมูวัฟะกีฮ์
ท่านได้เดินทางไปยังเมืองกูสแล้วได้พำนักอยู่กับท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี
และได้ศึกษาจากท่าน เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.542
- 17- อัลอุตมาฮ์ ะบุฏอลิบ อับดุลกริ์ม บุตร อะลี บุตร อะบี ฏอลิบ อรรอฮีย์ ท่านได้ศึกษา
จากท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี ณ เมืองบัจแดด ท่านได้ท่องเที่ยวหนังสืออียอ์ทั้งหมด
เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.528
- 18- อัลอิหม่าม ะบุ มานศูร สะอิด บุตร มุฮัมมัด บุตร อุมร์ บุตร มานศูร อรรุซาซเกิดปี ฮ.ศ.
462 ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี และได้ศึกษาที่ โรงเรียนอันนิซอุมียะห์
ท่านได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.503
- 19- ะบุ อัลหะสัน อะลี บุตร มุฮัมมัด ท่านได้ใช้ชีวิตร่วมสมัยกับท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี
ณ เมืองกูส และได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามที่นั่น
- 20- ะบุ อัลหะสัน อะลี บุตร อัลมูฏะฮะอิร บุตร มักริบบ์ บุตร มุกลาฮีย์ อัคดีนูรีย์
ท่านเป็นลูกศิษย์อาวุโสท่านหนึ่งของอิหม่ามอัลฆะซาลีในวิชาฟิกฮ์ ท่านได้
เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.533
- 21- มัรวาน บุตร อะลี บุตร สะลมาสะ บุตร อับดุลลอฮ์ อัลญุฮอนซีย์ ท่านได้มาเยือนเมืองบัจแดด
และได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีที่นั่น เสียชีวิตหลังจากปี ฮ.ศ.540

- 22- อะบู อัลหะสัน อะลี บุตร มุสลิม บุตร มุฮัมมัด อะลี อัศศลามีย์ ญะมาล อัลอิสลาม ท่านได้ใช้ชีวิตกับท่านอิหม่ามอัลเจาะซาลีฮ์ ณ เมืองคิมซาร์ และได้ศึกษาจากท่านที่นั่น
- 23- อัลอิหม่าม อะบู สะกิน มุหัมมัด บุตร ชะหฺยา บุตร มั่นสุรฺ เกิดปี ฮ.ศ. 476 ท่านได้ศึกษาจากท่านอิหม่ามอัลเจาะซาลีฮ์และได้เขียนหนังสืออธิบายกิลาบ อัลวะสิฎุของท่านอิหม่ามอัลเจาะซาลีฮ์ ท่านเป็นลูกศิษย์ท่านอิหม่ามที่โด่งดังที่สุด

2.5 ผลงานทางวิชาการของอิหม่ามอัลเจาะซาลีฮ์

อิหม่ามอัลเจาะซาลีฮ์เป็นนักวิชาการที่มีผลงานทางวิชาการมากมาย ทั้งการสอน การเผยแพร่ การปกป้องศาสนา การฟื้นฟูวิชาการอิสลามและปรัชญา และการเขียนหนังสือ

2.5.1 ผลงานด้านการสอน

ท่านได้เริ่มทำการสอนตั้งแต่ท่านกำลังศึกษากับอาจารย์อัลญะอ์นีย์ในฐานะผู้ทบทวน ผู้ช่วยสอนให้กับเพื่อนร่วมรุ่นและในฐานะรองอาจารย์ใหญ่อัลญะอ์นีย์ อายุของท่านในขณะนั้นยังไม่ถึง 28 ปี ท่านได้รับการยอมรับจากมิตรสหายร่วมรุ่นในขณะนั้นประมาณ 400 กว่าคน ซึ่งทุกคนได้รับความรู้จากท่าน และได้ยกย่องท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา (al-Murtada, 1918:7) กระทั่งเมื่ออาจารย์อัลญะอ์นีย์ได้เสียชีวิตปี ฮ.ศ.478 ท่านได้เดินทางไปยังมูฮัสศร์และได้เข้าพบกับนิซอม อัลมะลิก ซึ่งเป็นผู้ปกครองในสมัยนั้นและเป็นผู้ก่อตั้ง โรงเรียนอันนิซอมียะห์จนท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูผู้สอนในโรงเรียนอันนิซอมียะห์ ท่านได้ทำการสอนให้กับนักเรียนในโรงเรียนนี้ประมาณ 300 กว่าคน นักเรียนทุกคนได้แสดงความประหลาดใจในความคล่องแคล่ว ความชัดเจน ความละเอียดในการอธิบายของท่านอิหม่ามจนมีบรรดาผู้รู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในมัชฮับอัลหัมมาลียะห์เช่นอิบโนะกิล อิบนู อัลคอกฏอบ ฯลฯ ได้มาฟังการบรรยายของท่านและพวกเขาได้บันทึกคำกล่าวของท่านในงานเขียนของพวกเขาด้วย (al-Subki, 1918 :6/197) ท่านได้ทำการสอนที่โรงเรียนนี้จนถึงปี อิจเราะฮ์สุกักราช 488

¹ ท่านคือ อะบูอะลี อัลหะสัน บุตร อะลี บุตร อิสฮาก อัลญุญัยดี ท่านเป็นคนที่ครั้งครั้นในศาสนา เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนหลายแห่งที่มัชคัด ในสาบรู ๑๓๖ เกิดในปี ฮ.ศ.408 เสียชีวิตปี ฮ.ศ.485 (Ibn Khalkan.n.d.:2/128, al-Dtahabi.n.d.:19/94)

หลังจากที่ท่านได้ปลื้มใจออกจากสังคัมเพื่อขัดเกล้าจิตใจ ท่านได้ทำการสอนอีกครั้งที่เมืองในसानูรเพื่อตอบสนองคำเรียกร้องจากฟิครุล อัลมะลิก แต่ท่านสอนที่นี่ไม่นานท่านก็กลับบ้านเกิดเมืองกุสและใช้บริเวณรอบบ้านของท่านเป็นที่สอนหนังสือให้กับฟุคอฮาและบรรดากลุ่มผู้ที่ยังถึงวินาทีสุดท้ายของชีวิตท่าน (al-Subki,1918: 4/20)

2.5.2 ผลงานในการเผยแพร่และการปกป้องศาสนา

สังคัมส่วนใหญ่ในสมัยที่ท่านทำการสอนที่โรงเรียนอันนิซอมียะห์ ณ เมืองบัมบาด มีกลุ่มต่างๆที่มีแนวคิดไม่เข้ากับแนวคิดอะฮ์ลิส์ อัลสุนนะฮ์และอะกิดะฮ์อัล อัสหะรียะฮ์ เช่น กลุ่มอัลนัจญียะห์¹ กลุ่มอัลมุตะกัลลิมีน² กลุ่มปรัชญา³ และกลุ่มชีอะฮ์⁴ ท่านได้ทุ่มเทในฐานะ

¹ คือกลุ่มหนึ่งจากบรรดาประชาชนของท่านบี ที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามแนวทางของท่านบีและเศาะหะบะฮ์ และผู้เจริญรอยตามแนวทางของพวกเขาเหล่านั้นจากนั้นเรื่อยไปจนถึงวันกิยามะฮ์ พวกเขาดำรงอยู่ในแนวทางแห่งอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์และดำเนินชีวิตไปตามสิ่งที่ท่านเราะฮูลเลขเป็น ทั้งสิ่งที่เคยออกมาภายนอกและสิ่งที่อยู่ภายใน (al-Sulami,2001:29 และ al-Athariy,2001:35) อิบน์ อัลญะฮิซ (1994 : 17) กล่าวว่า อะฮ์ลิส์ อัลสุนนะฮ์คือผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะฮูล เลข และบรรดาเศาะหะบะฮ์และจะไม่ปฏิบัติสิ่งที่เป็นบิดอะฮ์ ซึ่งสิ่งที่เป็นบิดอะฮ์จะปรากฏหลังจากยุคของท่านเราะฮูล เลขและยุคของเศาะหะบะฮ์

² เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีแนวคิดด้านการศรัทธาตามแนวคิดของอิหม่ามอะบี อัลหะสัน อัลอัซหะรียี (เกิดปี ฮ.ศ.260 เสียชีวิตปี ฮ.ศ.324) ก่อนการกลับตัวสู่นิวาฮ์ฮะดิส์ ซึ่งมีหลักการความเชื่อโดยให้เหตุผลทางสติปัญญาก่อนหลักฐานจากตัวอัลกุรอานและอัลหะดีษ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน หลักการของกลุ่มอัลอัซหะรียะฮ์เกี่ยวกับคุณลักษณะของอัลลอฮ์คือ คุณลักษณะของอัลลอฮ์นั้นมีมากมายแต่จำเป็นสำหรับมุสลิมนั้นเพียง 20 ประการ และ คุณลักษณะดังกล่าวแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ ศิฟาคัตบียะฮ์ ศิฟาคัตบียะฮ์ ศิฟาคัตบียะฮ์ และศิฟาคัตบียะฮ์ ส่วนศิฟาคัตบียะฮ์บียะฮ์ซึ่งมาจากอัลกุรอานหรือหะดีษพวกเขาเห็นว่าต้องมีการตีความด้วยความหมายอื่นเพื่อหลีกเลี่ยงความเหมือนระหว่างอัลลอฮ์กับสิ่งถูกสร้าง ด้วยเหตุนี้อุละมาฮ์แนวสะลัฟจึงขนามานกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มอัลอะซาอิเราะฮ์” ไม่ใช่ว่ากลุ่มอัลอัซหะรียะฮ์ เนื่องจากหลักการศรัทธาเกี่ยวกับคุณลักษณะของอัลลอฮ์ของกลุ่มนี้จะสอดคล้องกับอุละมาฮ์ผู้สนับสนุนแนวคิดด้านการศรัทธาของอิหม่ามอัลอัซหะรียีหลังจากได้ปลื้มใจออกจากกลุ่มอุมัยยะฮ์ก่อนการกลับตัวสู่นิวาฮ์ฮะดิส์ซึ่งนับว่าช่วงสุดท้ายของชีวิตท่านอิหม่ามอัลอัซหะรียี (al-Dhahabi,n.d.:11/228,Ibn Taimiyah,n.d.:5/556,Ibn al-Qayum,n.d.:112, al-Murtada al-Zubaidiy,n.d.:2/5,Abu Zahrah,1989:160,al-Jamiy,n.d.:157-161 และ al-Musiliy,1990:39-55)

³ คือกลุ่มหนึ่งที่มีแนวคิดทางการศรัทธาว่า “แต่ละอะฮ์ลิส์อัลกุรอานที่ได้ประทานลงมานั้นมีสิ่งที่ต้องละทิ้ง(เบี่ยงเบนจากความหมายเดิม)” และพวกเขาจึงกล่าวอีกว่า “ไม่สามารถกล่าวต่อพระเจ้าว่ามีอยู่จริงหรือไม่มีได้” พวกเขาได้รับการขนานนามเป็นกลุ่ม “อัลนัจญียะฮ์”เพราะพวกเขา กล่าวว่า “แต่ละหลักฐานจากอัลกุรอานและหะดีษนั้นมีความหมายซึ่งอุลอร (ภายนอก สามารถเข้าใจความหมายมันได้) และบาญิน (ไม่สามารถเข้าใจความหมายตามภาษาได้แต่ต้องมีการตีวง)” (al-Baghdadi,n.d.:281,Ibn al-Jauzi,n.d.:102 และ al-Shami,1993:58 - 59)

⁴ คือ กลุ่มที่ใช้แนวทางหลักการหรือสติปัญญาเป็นหลักในการอธิบายหลักอะกิดะฮ์และเคาะลิด (Abu Hasan al-Ashariy,1969:1/259 และ 2/4 ,Awae Maeh- Ouma,2552:215)

⁵ เป็นกลุ่มนักคิดที่ใช้เหตุผลทางสติปัญญา ประกอบด้วยสามกลุ่มคือ กลุ่มอัลอะคะฮ์ริยียะฮ์ กลุ่มอัลญุญูบียียะฮ์ และกลุ่มอัลอิลลาฮียียะฮ์ ตามทัศนะของอิหม่ามอัลอะชอารียีแล้วกลุ่มอัลอะคะฮ์ริยียะฮ์ได้ปฏิเสธผู้สร้างเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มนอกศาสนา(al-Ghazali,1987:35 - 41)

⁶ อัซหะฮ์รอฮ์ฮะดี (1997 : 1/169) กล่าวว่า ชีอะฮ์ หมายถึง ผู้ที่สนับสนุน อะลี อิบน์ อะบี มูฮัมมัด เป็นพิเศษ และเชื่อว่าศาสนาได้ส่งเสียให้อะลี เป็นอิหม่ามหรือเคาะลิฟะฮ์ของมุสลิมนั้น และเชื่อว่าผู้ที่สืบตำแหน่งนี้จะสืบมาจากรক্তกษัตริย์ของอะลี เท่านั้น อะบู อัลหะสัน

ผู้รับผิดชอบ โรงเรียนอันนิซอมียะห์ในการชักชวน ปกป้องหลักการศรัทธา โดยเฉพาะ อะกีดะฮ์อัลอะซหะรียะฮ์ และได้มอบได้แนวคิดของกลุ่มต่างๆที่เป็นปรปักษ์กับแนวคิดอะฮ์ลิสุนนะฮ์และอะกีดะฮ์อัลอะซหะรียะฮ์ (al-Shirbaşı , n.d.:33)

2.5.3 ผลงานในการฟื้นฟูวิชาการอิสลาม

ท่านมีความรู้สึกและตระหนักว่าพระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดบทบาทของท่านให้มีการฟื้นฟูศาสนาเนื่องจากคำสอนศาสนาในสมัยนั้นเป็นเพียงคำอภัยรในหนังสือไม่มีการนำมาปฏิบัติ นักวิชาการส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับวิชาความรู้ด้านโลก เพิกเฉยกับความรู้ทางธรรม ท่านมีความตระหนักว่าสังคมต้องได้รับการฟื้นฟู ท่านจึงทำการฟื้นฟูศาสนาโดยสองวิธีคือ

1- ท่านได้ทำการศึกษาอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับแนวคิดต่างๆที่แพร่หลายในสมัยท่าน เช่น แนวคิดนักปรัชญา แนวคิดอัลบาฏินียะห์ แนวคิดอัลมุตะกัลลิมีน จนได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆว่าเป็นผู้รอบรู้ แล้วท่านได้อธิบาย ชี้แจง และตอบโต้แนวคิดต่างๆที่คิดเพี้ยนไปจากแนวคิดอัสลิ อัสสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์ และอะกีดะฮ์ อัลอะซหะรียะห์ ในหนังสือ มะกอซิด อัลฟาสะฟะฮ์ (Maqasid al-Falasifah) และหนังสือ ตะฮะฟุต อัลฟาลาซิฟะฮ์ (Tahafut al-Falasifah) เพื่อชี้แจงและตอบโต้แนวคิดของนักปรัชญา และท่านได้เขียนหนังสืออัลอิกติศอด ฟีล เอียะติกอต (al-Iqtisad fi al-I'tiqad) และหนังสือ อัลมุนกีฮ มิน อัลมุนกีด้าล (al-Munqidh min al-Dalal) เพื่อชี้แจงแนวคิดที่ถูกต้องทางด้านหลักการศรัทธาซึ่งเป็นการตอบโต้แนวคิดของกลุ่มอัลบาฏินียะห์ กลุ่มอัลมุตะกัลลิมีน และกลุ่มนักปรัชญา

2- ท่านได้ฟื้นฟูความรู้อิสลามที่ถูกต้อง จัดแปลจิตใจ ปลุกฝังจริยธรรมอิสลาม เปิดทางสู่โลกอาภิเราะห์ ด้วยการเขียนหนังสือเอียะฮ์ฮะฮ์ อุลุม อัคดิบ (Ihya Ulum al Din) ซึ่งเป็นหนังสือรวมวิชาการต่างๆของอิสลาม โดยเน้นในด้านวิชาจริยศาสตร์อิสลาม(เตะเศวูฟ) หนังสือบิลาฮะฮ์ อัลฮิดายะฮ์ (Bidayah al-Hidayah) หนังสืออัยยูฮ์ วัลดัล (Ayyuha al-Walad) และหนังสือ

อัลอะซหะรียะห์ (1990 : 89) ได้ให้ความหมายว่า ชืออะฮ์ คือ กลุ่มหรือฟิเฎาะฮ์ ซึ่งหมายถึง ผู้ปฏิบัติ ที่ได้ชื่อเช่นนั้นก็เพราะว่าพวกเขาไม่ยอมรับตำแหน่งอิมามของอุมัยร และท่านอุมัยร และพวกเขามีความเห็นพ้องกันว่าท่านเราะฮ์ฮูล ได้กำหนดจะงตั้งตำแหน่งนี้ให้แก่ท่านอะลี โดยที่ท่านเราะฮ์ฮูล ได้กล่าวระบุนามอะลี และได้ประกาศต่อสาธารณชน นอกจากนี้พวกเขายังมีความเห็นว่าจะราคาสะหะหะฮ์ส่วนใหญ่ได้หลงคิดหลังจากที่ท่านเราะฮ์ฮูล เสียชีวิต พวกเขาได้ละเมิดและตั้งคำสั่งสอนและไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ท่านเราะฮ์ฮูล ได้กำชับไว้และพวกเขามีความเห็นอีกว่าเรื่องการแต่งตั้งอิมามนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานของท่านเราะฮ์ฮูล และต้องมาจากวงศ์ตระกูลของท่าน เราะฮ์ฮูลอีกด้วย นอกจากนี้แล้วยังอนุญาตให้ผู้เป็นอิมามนั้นกระทำการอะกีดะฮ์ (อำพราง) เพื่อพูดว่าเขามีได้เป็นอิมาม พวกเขาจะฮุซัยนิกถูกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอิญติฮาตในเรื่องของบทบัญญัติ อีกทั้งยังกล่าวไว้ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิมามนั้นต้องเป็นมนุษย์ที่ดีที่สุด และยังอ้างว่าการกระทำของ อะลี นั้นเป็นกิดขริงทุกประการ ฮุ(al-Ashariy,1969:65,Abu Zahrah,1989:33)

อัลมุนกิบ มิน อัลฎอ์ดัลล (al-Munqidh min al Dalal) พ้ายที่สุดท่านได้รับการยอมรับจากอุละมาอ์ทุกสมัยอย่างเป็นทางการว่าเป็นเอกฉันท์ว่าท่านเป็นผู้ฟื้นฟูศาสนาอิสลามในศตวรรษที่ห้า

ในการฟื้นฟูความรู้อิสลามนี้ ท่านได้กระทำไป 2 เรื่องด้วยกันคือ

1-ฟื้นฟูศาสตร์อิสลามที่ถูกต้องเพื่อทดแทนศาสตร์ทางปรัชญาและศาสตร์อุคริกรรรมต่างๆ

2-ปลูกฝังความรู้สึกรับผิดชอบในเรื่องศาสนาอย่างแท้จริง ด้วยการศึกษาค้นคว้า

และปฏิบัติตามด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่ความรู้สึกแปลกปลอมจากภายนอก (al-Qaradawi:1994:78)

2.5.4 ผลงานในการเขียนหนังสือ

ท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีเป็นอุละมาอ์ที่ได้แต่งหนังสือไว้มากท่านหนึ่งในประวัติศาสตร์อิสลาม และมีหนังสือเป็นจำนวนมากที่มีการกล่าวอ้างว่าเป็นงานเขียนของอิหม่ามอัลเจมาฮาลีแต่ไม่ใช่เป็นหนังสือของท่านอิหม่าม สำหรับจำนวนหนังสือที่ท่านได้เขียนนั้นอุละมาอ์มีความเห็นแตกต่างกัน เช่น อิบุนคอลการ ได้กล่าวในหนังสือ อะชะฆาด อะฮาน อะอันบาอ์ อับนาอัสสะมาน(Wafayat al-A‘ayan wa Anbaa Abnaa al-Zaman) ว่ามีทั้งหมด 16 เล่ม (Ibn Khalkan , n.d. : 4/21-219) อัศสูบกีได้กล่าวในหนังสือ ฎอบะกอต อัชชะฟาอิยะฮ์ อัลฎอบรอ (Tabaqat al-Shafi‘iah al-Kubra) ว่ามีทั้งหมด 58 เล่ม (al-Subki , n.d. : 6/224-227) มุหัมมัด อัลหุซัยนี ได้กล่าวในหนังสือ อัฎฎอบะกอต อัลอะลียะฮ์ ฟิ มะนากิบ อัชชะฟาอิยะฮ์ (Attabaqat al-‘aliah fi manaqib al-Shafi‘aiah) ว่าหนังสือของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีมีทั้งหมด 88 เล่ม (‘Abd al-Rahman Badawi , 1977 : 471) สอดคล้องกับที่อัศสูบกีได้กล่าวมา 47 เล่ม มุหัมมัด อิบนู มุหัมมัด อัลหุซัยนี อัชชูบัยคีย์ อัลมูรตะฎอ์ ได้กล่าวในหนังสือ อิดติฮาฟ อัศสะอะฮ์ อัลมุตะกิน ฟิ ชัรหฺ อีหฺยาอฺ อุลุม อัคคีน (Ittiḥaf al-Sadah al-Mutaqin fi Shar Ihya Ulum al-Din) ว่าหนังสือของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีมีทั้งหมด 80 เล่ม และอับดุลกอดีร์ อิบนู ซัยค์ อัลอัยคะรุส อัลอะละวี ได้กล่าวในหนังสืออะอ์ริฟ อัลอะหฺซาอฺ บีฟาไยิล อัลอิหฺยาอ์ (‘Arif al-Ahyya bi fadail al-Ihya) ว่าท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีได้เขียนหนังสือทั้งหมด 50 เล่ม แต่หนังสือส่วนใหญ่ที่ทั้งสองท่านได้กล่าวนั้นเหมือนกับที่อัศสูบกี และ อัล วาลิฎฎีย์ ได้กล่าวมาแล้ว(al-Mahdali, 1985 : 60 - 63)

จากถกถกกล่าวของอุละมาอ์เกี่ยวกับหนังสือที่ท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีได้เขียนขึ้นข้างต้นปรากฏว่ามีจำนวนที่แตกต่างกันมาก มีหนังสือหลายเล่มที่ไม่สามารถยืนยันว่าเป็นงานเขียนของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีจริงหรือไม่ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานเขียนของท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับงานเขียนของท่านอิหม่าม โดยเฉพาะ เพื่อยืนยันความ

ถูกต้องในการอ้างอิงถึงผู้เขียนที่แท้จริง เริ่มด้วย ร.กูชะฮฺ (R.Gosche) ในปี ค.ศ.1858 ท่านได้ศึกษาหนังสือที่ได้มีการอ้างว่าเป็นงานเขียนของท่านอิหม่ามถึง 40 เล่ม ตามด้วยผู้ศึกษาอื่นๆอีกหลายท่านเช่น D.B.Macdonald ในปี ค.ศ.1899 , มาลีเนียนในปี ค.ศ.1929 ได้พยายามจัดเรียงลำดับงานเขียนของท่านอิหม่ามตามปี ส.ศ. ขึ้น ซึ่งท่านได้แบ่งหนังสือของท่านอิหม่ามที่มีอยู่ตามช่วงเวลาเป็นสิ่งซึ่งด้วยกัน สำหรับผู้ที่พยายามจำแนกหนังสือที่ท่านอิหม่ามได้เขียนจริงกับที่คนอื่นได้กล่าวว่าเป็นงานเขียนของท่านอิหม่ามเป็นรายแรกคือ อะสิน ปลาอีฮุส (Asin Palacios) ในหนังสือรูหานียะห์ อัลอะมะชาลีฮ์ และมีอีกหลายท่าน(‘Abd al-Rahman Badawi , 1977 : 9-17) จากการศึกษาผลงานทั้งในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับการศึกษางานเขียนของท่านอิหม่ามอัลอะมะชาลีฮ์ ผู้วิจัยมีความสนใจการศึกษางานเขียนของอับดุลรอฮมาน บะดาวิฮ์ ในหนังสือมูอัลละฟาฮ์ อัลอะมะชาลีฮ์ มากที่สุดเพราะการศึกษของท่านนี้มีจุดเด่นมากกว่าการศึกษาของท่านอื่นๆ หลายประการคือ

1. ผู้วิจัยมีความเชื่อถือในตัวผู้ศึกษามากกว่าท่านอื่นเพราะผู้ศึกษาเป็นมุสลิมและมีขั้นตอนในการศึกษาละเอียดกว่าท่านอื่นๆ
2. ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าหนังสือทุกเล่มที่ได้อ้างอิงถึงท่านอิหม่ามจากนิพนธ์ต้นฉบับเท่าที่มีอยู่พร้อมบอกสถานที่ของนิพนธ์ต้นฉบับนั้นๆ และมีการเปรียบเทียบตัวบทในนิพนธ์ต้นฉบับถ้าปรากฏว่ามีหลายฉบับหรือมีหลายสถานที่ ต่างจากผู้ศึกษาท่านอื่นๆ
3. ผู้ศึกษาได้บอกถึงการตีพิมพ์ของหนังสือแต่ละเล่ม ปีตีพิมพ์ สำนักพิมพ์ พร้อมจำนวนการตีพิมพ์เดิมและการตีพิมพ์เพิ่มเติม
4. ผู้ศึกษาได้บอกหนังสืออ้างอิงจากหนังสือของท่านอิหม่ามอัลอะมะชาลีฮ์ในเล่มอื่นที่บอกว่า เป็นหนังสือที่ท่านอิหม่ามได้แต่งขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่าเป็นงานเขียนของท่านจริง
5. ผู้ศึกษาได้จัดลำดับของหนังสือที่ได้ศึกษาโดยยึดหนังสืออ้างอิงที่ได้อ้างอิงพร้อมเปรียบเทียบกับหนังสือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชีวประวัติของท่านอิหม่าม
6. ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงหนังสือของท่านอิหม่ามใกล้เคียงกับที่อุลมาฮ์สมัยก่อนได้กล่าวถึงมาแล้ว เช่น อัศศุบกียะห์ อิบนูคอลการ¹ และอัลลาสิฎียะห์

จากการศึกษาของอับดุลรอฮมาน บะดาวิฮ์ เกี่ยวกับงานเขียนของท่านอิหม่ามอัลอะมะชาลีฮ์ ปรากฏว่าท่านได้แบ่งหนังสือต่างๆ เหล่านั้นเป็น 7 ประเภทคือ

1. หนังสือของท่านอิหม่ามอัลอะมะชาลีฮ์ได้แต่งขึ้นจริง

¹ อู (al-Subki , n.d. : 6/224-227)

² อู (Ibn Khalkan , n.d. : 4/21-219)

³ อู (al-Mahdali , 1985 : 60 - 63)

2. หนังสือที่ยังไม่สามารถยืนยันว่าเป็นหนังสือของท่านอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์แต่งขึ้นหรือไม่
 3. หนังสือที่สามารถยืนยันว่าไม่ใช่หนังสือของท่านอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์แต่งขึ้น
 4. หนังสือของอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์แต่งขึ้นจริงแต่มีชื่อหนังสือที่แตกต่างจากหนังสือเดิม
 5. หนังสือที่มีกรกล่าวอ้างว่าเป็นหนังสือของอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์แต่ไม่ใช่เป็นหนังสือที่ท่านอิหม่ามแต่งขึ้นแน่นอน

6. หนังสือที่ไม่สามารถยืนยันว่าใครคือผู้แต่ง
 7. นิพนธ์ต้นฉบับ (Makhṭūṭat) ของอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์แต่งขึ้นและมีอยู่จริง ต่อมา อัยยูบ ดักลุลลอฮ์¹ ได้ศึกษางานเขียนของท่านอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์จากผู้ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับงานเขียนของท่านอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์หลายท่านก่อนท่าน ปรากฏว่าหนังสือของอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์ที่ท่านได้เขียนขึ้นจริงนั้นสอดคล้องกับที่อัลคุลอรอสมาน บะดาเวีย² ได้ทำการศึกษามาแล้วเป็นส่วนใหญ่ และยังคงตรงกับที่มูริส บูเวซ³ ได้ศึกษามาแล้วอีกด้วย ด้วยสาเหตุนี้ผู้วิจัยขอกล่าวตามที่อัยยูบ ดักลุลลอฮ์กล่าวมาแล้ว สำหรับหนังสืออัยยูบ ดักลุลลอฮ์ได้กล่าวมานั้น ปรากฏว่าท่านอิหม่ามอัลอะหมะซาลีย์ได้เขียนหนังสือในห้าช่วงเวลาด้วยกันคือ (Ayub Dakhllullah,1996:66) และ (‘Abd al-Rahman Badawi ,1977 : 9 -17)

ช่วงที่หนึ่ง (ส.ศ. 465 – 478) คือช่วงที่ท่านเริ่มศึกษาหรือช่วงก่อนท่านอัลญัยซีนี อาจารย์ของท่านจะเสียชีวิต ท่านได้แต่งหนังสือ

1- al-Ta‘leqah fi furu‘ al-Madhhab (التعلیقة في فروع المذهب)

2- al-Mankhul fi al-Uṣul (المنحول في الأصول)

ช่วงที่สอง (ส.ศ. 478 – 488) คือช่วงที่ท่านต้องเผชิญหน้ากับกระแสความคิดอันหลากหลาย หรือช่วงก่อนที่ท่านจะยึดแนวสุฟี ท่านได้แต่งหนังสือ

3- al-Basiṭ (البسيط)

4- al-Wasiṭ (الوسيط)

5- al-Wajiz (الوجيز)

6- Khalaṣah al-Mukhtaṣar (خلاصة المختصر)

7- al-Muntahil fi ‘Ailm al-Jadal (المنتحل في علم الجدل)

8- Maakhidh al-Khilaf (مأخذ الخلاف)

9- Lubab al-Nazar (لباب النظر)

¹ อัยยูบ (Ayub Dakhllullah,1996:66)

² อัยยูบ หนังสือ الترتيب التاريخي لمؤلفات الغزالي ท่านได้ทำการศึกษาเมื่อปี ค.ศ. 1959, และ อัยยูบ (Mahmud Ahmad Khaffaji,n.d.:58-61)

- 10- Tahqiq al-Maakhidh (تحقيق المآخذ)
- 11- al-Mabadia wa al-Ghayat (المبادئ والغايات)
- 12- Shifaa al-Ghalil (شفاء الغليل)
- 13- Fatawa libni Tashfin (فتاوى لابن تاشفين)
- 14- Fatwa khaṣah bi la'ni Yazid bin Mu'awiah (فتوى خاصة بلعن يزيد بن معاوية)
- 15- Qhayah al-Ghur fi Dirayah al-Dur (غاية الغور في دراية الدور)
- 16- Maqaṣd al-Falasifah (مقاصد الفلاسفة)
- 17- Tahatut al- Falasifah (تهافت الفلاسفة)
- 18- Mi'yar al-'Ailm (معيار العلم)
- 19- Mi'yar al-'Auqul (معيار العقول)
- 20- Mahak al-Nazar fi al-Mantiq (محك النظر في المنطق)
- 21- Mizan al-'Amal (ميزان العمل)
- 22- al-Mustazhari (المستظهر)
- 23- Hujjah al-Haq (حجة الحق)
- 24- al-Iqtisad fi al-I'tiqad (الاقتصاد في الاعتقاد)
- 25- al-Risalah al-Qudsiah fi al-Ai'tiqad (الرسالة القدسية في الاعتقاد)
- 26- al-M'arif al-'Aqliah wa al-Asrar al-Ilahiah (المعارف العقلية والاسرار الالهية)
- 27- Qwa'aid al-Ai'tiqad (قواعد الاعتقاد)
- ช่วงที่สาม (ศ.ศ. 488 – 499) คือ ช่วงที่ท่านใช้ชีวิตนักศุภีย์ ท่านได้แต่งหนังสือ
- 28- Ihya Ulum al-Din (إحياء علوم الدين)
- 29- Kitab fi Masalah kul Mujtahid Muṣib (كتاب في مسألة كل مجتهد مصيب)
- 30- Jawab al-Ghzaali 'an Da'wah Muaid al-Malik lahu limu'awadah al-Tadris bi al-Nizāmiah (جواب الغزالي عن دعوة مؤيد الملك له لمعاودة التدريس بالنظامية)
- 31- Maṣṣal al-Khilaf (مفصل الخلاف)
- 32- Jawab al-Masail al-Arba'ah al-Lati Saalaha al-Baṭiniyah bi Hamadan (جواب المسائل الأربع التي سأها الباطنية بممدان)
- 33- al-Maqṣad al-Asna Sharh Asmaa al-Husna (المقصد الأسنى شرح أسماء الحسنی)

34- Risalah fi Ruju' Asmaa Allah ila Dhat Wahidah kama Raa al-Mu'tazilah wa al-Falasifah (رسالة في رجوع اسماء الله إلى ذات واحدة كما رأى المعتزلة والفلاسفة)

35- Bidayah al-Hidayah (بداية الهداية)

36- al-Wajiz (الوجيز)

37- Jawahir al-Quraan (جواهر القرآن)

38- al-Arba'ain fi Uṣul al-Din (الأربعين في أصول الدين)

39- al-Maḍmun bihi 'ala Ghairi ahlihi (المضمون به على غير أهله)

40- al-Maḍmun bihi 'ala Ahlihi (المضمون به على أهله)

41- al-Duraj al-Marqum bi al-Jadawil (الدرج المرقوم بالجداول)

42- al-Qiṣṭaḥ al-Mustaqim (القسطاط المستقيم)

43- Faṣal al-Tafīḥ baina al-Islam wa al-Zandqaḥ (فصل التفرقة بين الإسلام والزندقة)

44- al-Qanun al-Kulli fi al-Taawil (القانون الكلي في التأويل)

45- Kimia al-Sa'adah (كيمياء السعادة)

46- Ayuha al-Walad (أيها الولد)

47- Naṣīhat al-Muluk (نصيحة الملوك)

48- Zad Akhirat (زاد آخرت)

49- Risalah ila Abi al-Fath Ahmad bin Salamah al-Dumami bi al-Muṣil (رسالة إلى أبي الفتح أحمد بن سلامة الدمي بالموصل)

50- al-Risalah al-Laduniah (الرسالة اللدنية)

51- Risalah ila Ba'di Ahli 'Aṣrihi (رسالة إلى بعض أهل عصره)

52- Mishkat al-Anwar (مشكاة الأنوار)

53- Tafsir Yakut al-Taawil (تفسير ياقوت التأويل)

54- al-Kaṣf wa al-Tabyin fi Ghurur al-Khalk Ajma'ain (الكشف والتبيين في غرور الخلق أجمعين)

55- Talbis Iblis (تلبس إبليس)

ช่วงที่สี่ (ศ.ศ.499-503) คือช่วงที่ท่านกลับมาสอนหนังสือที่โรงเรียน อันนนิศอมียะสุ ท่านได้แต่งหนังสือ

56- al-Munqidh min al-Dalal (المنقذ من الضلال)

57- 'Ajaib al-Khawaṣ (عجائب الخواص)

58- Ghayah al-Ghur fi Dirayah al-Dur (غاية الغور في دراية الدور)

59- al-Mustaṣfa min ‘Ailm al-Uṣul (المستصفي من علم الأصول)

60- Simu al-‘Aalamin wa Kashfi ma fi al-Darain (سر العالمين وكشف ما في الدارين)

61- al-Imlaa ‘ala al-Ihya (الاملاء على الاحياء)

ช่วงที่ห้า(ฮ.ศ.503 – 505) คือช่วงที่ท่านได้กลับบ้านเกิด ณ เมืองกูตุ ซึ่งในช่วงสุดท้ายของชีวิตท่าน ท่านได้แต่งหนังสือ

62- al-Durrah al-Fakhirah fi ‘Ailm al-Aakhirah (الدررة الفاخرة في علم الآخرة)

63- Iljam al-‘Awam ‘an ‘Ailm al-Kalam (الجام العوام عن علم الكلام)

64- Minhaj al-‘Aabidin (منهاج العابدين)

2.6 การเสียชีวิตของอิหม่ามอัลฆะมาซาลี

หลังจากที่ท่านได้ใช้ชีวิตในการศึกษาหาความรู้ อบรมสั่งสอนชาวบัฆดาจนได้รับเกียรติที่สูงส่ง ท่านเกิดความเล็งเลใจในสิ่งที่ท่านกำลังเดินอยู่จนทำให้ท่านต้องศึกษาค้นคว้าหาความจริงจากกลุ่มต่างๆ ในสมัยนั้น เมื่อท่านได้ศึกษาหนังสือของอะบีฏอลิบ อัลมุกกีเยซัน หนังสืออุกฎูกอบ หนังสือของ อัลหารีย์ อัลมุฮาสิบีย์ และเอกสารต่างๆ ของอัลญันญุด ท่านจึงเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่ ท่านตระหนักว่าท่านจำเป็นต้องขัดเกลาคิดใจเพราะทุกสิ่งที่ท่านกระทำอยู่ในเวลานั้นเพื่อเกียรติยศชื่อเสียงเท่านั้น ท่านจึงสละทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาแล้วหันเข้าสู่ชีวิตศุฟี ท่านใช้ชีวิตในแนวทางศุฟีเป็นเวลา 10 ปี (al-Zubaidi, 1989 : 10) ท่านได้กล่าวเป็นการสรุปชีวิตของท่านว่า : “ชีวิตฉันในวัยหนุ่มฉันได้ฝ่าฟันคลื่นลมทะเลแห่งวิชาการ ฉันได้บุกตะลุยเข้าไปในความลึกกลับของกำแพง ฉันแทรกเข้าไปในความมืด ฉันจุ่มใจเข้าทุกปัญหา ฉันฝ่าเข้าไปพบกับความลำบาก ฉันตรวจสอบพลังความศรัทธาของกลุ่มต่างๆ ฉันเปิดเผยความลับของลัทธินิกาย ถึงกระนั้นฉันก็ยังไม่สามารถแยกแยะได้เลยว่าใครคิดใครถูก ใครอยู่ในแนวทางของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ” (al-Ghazali,1987:24-25, al-Ghazali, 1986: 5/10) อับดุลฆอฟีร์ อัลฟาริสีย์ได้กล่าวว่ “ท้ายที่สุดท่านก็กลับบ้านเกิดเมืองนอน ท่านได้ตั้งโรงเรียนขึ้นบริเวณบ้านเพื่อสอนวิชาการศาสนาและแนวทางปฏิบัติของศุฟี ท่านได้แบ่งเวลาในแต่ละวันระหว่างการอ่านอัลกุรอาน การภาวนาและรำลึกถึงอัลลอฮ์ การสอนและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักปฏิบัติธรรม أهل القلوب (Ibn Kathir, 1985 : 12/186) ในช่วงท้ายของชีวิตท่านได้ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายที่สุดและหันไปให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยท่านนับปี ท่องและทบทวนหนังสือหะดีษอัลบุกอริยฺและมุสลิม (al-Zubaidi,

n.d.:1/19,Ibn Taimiah , n.d.: 5/42 และ Ibn Kathir ,1985 : 12/186) ท่านสิ้นอายุขัยในวันที่ 14 เดือนญะมาดี้อาหิร ปี ฮ.ศ. 505 (ค.ศ. 1111) ศพของท่านถูกฝังอยู่ที่เมืองกูส (al-Subki,n.d.:4/106 ,Ibn al-Jauzi, n.d.:9/505, Yaqut, n.d. : 3/561 , al-Zubaidi,n.d. : 1/6 , Ibn Khalkan, n.d : 4/216 และ Ibn Kathir ,1985 : 12/186) ขอเอกรงค์อัลลอฮ์ ﷻ จงให้ความเมตตา มั่นพิเราะฮ์แด่ท่านอิหม่าม อัลเจมาฮะฮาดียฺ และขอความบะเราะกะฮ์สูงงเกิดขึ้นจากผลงานและแนวคิดต่างๆ ของท่านอิหม่ามด้วย อามีน

Prince of Songkla University
Pattani Campus